

שאלון 034 – 282 באזרחות

הנחיות לתלמידים הנוגעות לבחינה זו

תלמידים יקרים,

בחינה זו בהיקף של 20% תתקיים בהמשך לבחינה הקודמת שהיקפה 80% (שאלון 034281)

להלן מידע רלוונטי המבוסס על חוזר מפמ"ר 1 תשפ"א:

<https://edu.gov.il/mazhap/ezrachut/high-school/external/Pages/external.aspx>

א. הנבחים

הבחינה בהיקף 20% מיועדת לנבחים אקסטרנים ולנבחני משנה חסרי מטלת ביצוע.

ב. נושאי הלימוד בשאלון 034 – 282

לא נדרש ללמוד חומר חדש ושונה מזה שלמדתם לבחינה בהיקף של 80%.

עם זאת, הבחינה מתמקדת בחומרים הבאים בלבד:

א. העקרונות הדמוקרטיים:

- שלטון העם (ללא שיטת הבחירות בישראל ותנאי היסוד לבחירות דמוקרטיות)
- תרבות פוליטית דמוקרטית, סובלנות, פלורליזם, הסכמיות
- הכרעת הרוב ושמירה על זכויות המיעוט
- הגבלת השלטון
- שלטון החוק

ב. רשויות השלטון: הרשות המחוקקת, הרשות המבצעת, הרשות השופטת.

ג. מבנה הבחינה

מבנה הבחינה דומה לחלק ג בבחינה שהיקפה 80%.

בבחינה פרק אחד, ובו קטע אנסין המבוסס על מאמר עמדה (מאמר טיעוני).

עליכם לענות על שתיים מתוך שלוש שאלות

א. שתי שאלות מתייחסות לקטע, ובהן תידרשו להציג (לתת הגדרה הכוללת את עוגניהם של מונחים רלוונטיים

שיינתנו לכם) ולהסביר (לצטט מהקטע ולקשר את מרכיבי ההגדרה לציטוט) מושגי יסוד באזרחות.

ב. שאלה שלישית מתייחסת לקטע, ובה תידרשו להציג (לתת הגדרה הכוללת את עוגניו של מונח רלוונטי

שיינתן לכם) ולהסביר את עמדת הכותב בקטע ביחס למונח שהסברתם (לצטט מהקטע מה שמתאים

לעמדתו, ולהסביר אותה תוך התייחסות למרכיבי ההגדרה).

עקרון שלטון העם

כיצד מתבטא
שלטון העם
בדמוקרטיה ישירה
ובדמוקרטיה עקיפה

הבהרת מושגים

עקרון שלטון העם
דמוקרטיה ישירה
דמוקרטיה עקיפה
משאל עם

משאל עם

דמוקרטיה ישירה

דמוקרטיה עקיפה

תנאי יסוד לבחירות
דמוקרטיות

סוגיות לגבי
משאל עם

יתרונות
וחסרונות

ביטוי לרעיונות
דמוקרטיים

מעגלי השתתפות
פוליטית-אזרחית

כלליות
חשאיות
מחזוריות
שוות
מאפשרות
התמודדות חופשית

צילום: הרמן חנניה

מליאת הכנסת ושלחן הממשלה בעת דיון והצבעה חשובה 10.4.1973

1. עקרון שלטון העם

מקובל להגדיר את הדמוקרטיה כשלטון העם. המקור להגדרה זו הוא צמד מילים ביוונית עתיקה: "דמוס" שפירושה עם, ו"קרטיה" שפירושה שלטון. אברהם לינקולן, מנשיאי ארצות הברית, הגדיר את הדמוקרטיה במילים: "שלטון העם, על ידי העם ולמען העם". זו נחשבת ההגדרה הקלאסית לדמוקרטיה. "שלטון העם" הוא עיקרון דמוקרטי, כלומר אחד מיסודותיו של המשטר הדמוקרטי. זהו עיקרון מרכזי והכרחי בדמוקרטיה, כי הוא משקף את הרעיון שמקור השלטון הוא בעם, שהוא הריבון. כדי להבין את המונח "שלטון העם" נברר את המשמעות של המילים המרכיבות אותו: "שלטון" ו"עם".

שלטון מהו?

בכל מדינה יש גוף שתפקידו לנהל את המדינה, זהו השלטון במדינה. לשלטון יש סמכויות לניהול ענייני המדינה ובלעדיות בתחומים אלה. השלטון הוא בעל סמכות לקבל החלטות ולבצען באמצעות חקיקה, קביעת מדיניות, שיפוט וביצוע ההחלטות. בכל משטר פוליטי בעולם השלטון נתון בידי קבוצה קטנה של אנשים. גם בדמוקרטיה רק קבוצה קטנה של אנשים ממלאת תפקידים פוליטיים ומרכיבה את השלטון. נבחין בין משטר (עקרונות ניהול שלטון), ממשל (רשויות השלטון – תפקידיהן והיחסים ביניהן) ושלטון (המערכת הפוליטית המנהלת את ענייני המדינה).

עם מהו?

בהקשר של "שלטון העם" משתמשים במונח "עם" במשמעות של "ציבור האזרחים", כלומר הפרטים והקבוצות המרכיבים את הציבור (ולא במשמעות של קבוצה אתנית).

"ריבונות העם" מהי?

בדמוקרטיה העם הוא הגוף העליון המשמש מקור לסמכותו של השלטון. ריבונות העם היא מהותה של הדמוקרטיה, ולפיכך האזרחים אינם רשאים לוותר עליה, ואינם רשאים למוסרה לשליט ללא תנאי, כיוון שמשמעות הדבר היא ויתור על הדמוקרטיה. שימו לב: במדינה דמוקרטית העם הוא הריבון, והוא מקור סמכותו של השלטון. שלטון העם הוא הביטוי המעשי לריבונות העם.

מושג לבגרות

עקרון שלטון העם

עקרון יסוד של הדמוקרטיה. כלל האזרחים הם מקור הסמכות באמצעות בחירת שלטון נבחר, לזמן קצוב המוגדר בחוק.

2. כיצד שלטון העם מתבטא בדמוקרטיה ישירה ובדמוקרטיה עקיפה?

שלטון העם יכול להתבטא באופן ישיר, כשהאזרחים עצמם מנהלים את המדינה (דמוקרטיה ישירה) או באופן עקיף, כשהאזרחים בוחרים לשלטון בנציגים שינהלו בשמם את ענייני המדינה (דמוקרטיה עקיפה/דמוקרטיה ייצוגית).

מקובל לראות את שורשי הדמוקרטיה ביוון העתיקה, במאה החמישית לפני הספירה, בעיר אתונה. הדמוקרטיה באתונה הייתה שונה מאוד מהדמוקרטיה כיום. הדמוקרטיה האתונאית הייתה "דמוקרטיה ישירה" שבה השתתפו האזרחים בתהליך קבלת ההחלטות בנושאים ציבוריים, באמצעות הצבעה באספות העם, כלומר האזרחים השתתפו ישירות בניהול ענייני המדינה. הדמוקרטיה האתונאית התבססה על עקרונות המוכרים לנו כיום, כגון ריבונות העם, שוויון בפני החוק והשתתפות האזרחים בקבלת ההחלטות. עם זאת, הייתה זו דמוקרטיה רק למיעוט באוכלוסייה (מרבית התושבים - נשים, עבדים וזרים - לא נחשבו אזרחים, ולא השתתפו בחיים הפוליטיים). לאזרחים לא היו זכויות וחירויות במובן המקובל כיום בדמוקרטיה, לא הייתה הפרדת רשויות, ולא הייתה אופוזיציה מאורגנת. במשטרים הדמוקרטיים של ימינו האזרחים אינם משתתפים ישירות בתהליך קבלת ההחלטות בנושאים ציבוריים. הדמוקרטיה כיום היא "דמוקרטיה עקיפה" שבה רק הנציגים הנבחרים משתתפים בתהליך קבלת ההחלטות בנושאים הציבוריים. יתרונות וחסרונות של דמוקרטיה ישירה ועקיפה:

דמוקרטיה ישירה	דמוקרטיה עקיפה	
ייתרונות	ביטוי מדויק וישיר לרצון העם.	יעילות (בשל כל החסרונות של דמוקרטיה ישירה).
חסרונות	א. כיום אי אפשר לכנס את כל האזרחים לדיון משותף, משום שמספר האזרחים במדינות הדמוקרטיות הוא גדול מאוד. שותפות כלל האזרחים בדיונים תשחק את המערכת הפוליטית. ב. הנושאים והבעיות שהשלטון מטפל בהם כיום הם מורכבים מאוד וחלקם חסוי. ג. יש הטוענים כי לציבור האזרחים אין ידע מספיק כדי להשתתף בהחלטות בנושאים המורכבים הנדונים כיום והדורשים מומחיות, למשל בנושאי חוץ וביטחון. כמו כן האזרחים עסוקים, ואין להם פנאי ללמוד את מכלול הנושאים. ד. דיון בקרב כלל הציבור מאופיין בהקצנה ובקיטוב, בשונה מדיון במוסדות השלטון המאפשר משא ומתן ופשרות.	קיים חשש שהנציגים הנבחרים יפעלו לטובתם האישית בלבד, ינצלו את הכוח שקיבלו מהעם למען האינטרסים האישיים שלהם.

מושג לבגרות

דמוקרטיה ישירה

כלל האזרחים מקבלים את ההחלטות בענייני המדינה ללא נציגים.

מושג לבגרות

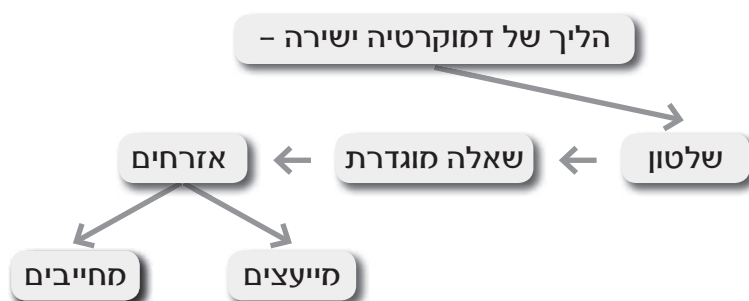

דמוקרטיה עקיפה

דמוקרטיה שבה נציגים שנבחרו על ידי האזרחים מקבלים בשבילם את ההחלטות בענייני המדינה.

3. משאל עם כביטוי לשלטון העם

משאל עם הוא שיטה הנהוגה בחלק מהמדינות הדמוקרטיות. הממשלה פונה אל האזרחים בשאלה בעניין חשוב או עקרוני, ומבקשת תשובה חד משמעית בנוסח "כן" או "לא". משאל עם נותן לאזרחים הזדמנות לבטא את דעתם באופן ישיר ואמיתי, ללא צורך בתיווך של נציגיהם, ובכך הוא ביטוי לשלטון העם ולדמוקרטיה ישירה. בחלק מהמדינות הכרעת האזרחים מחייבת את השלטון, ובחלקן משמשת להתייעצות בלבד. משאל העם מבטא את הרעיונות הדמוקרטיים של ריבונות העם, שוויון פוליטי, הכרעת רוב, מעורבות אזרחית ודיון ציבורי.

משאל עם

שאלה מוגדרת המופנית אל כלל האזרחים כדי לשקף באופן ישיר את עמדות הציבור. בחלק מן המדינות תוצאות המשאל מחייבות באופן חד משמעי, ובאחרות הוא מוגדר ככלי מייעץ בלבד בידי המחוקקים. יש ויכוח על הנהגתו של משאל עם בישראל ובמדינות העולם הדמוקרטיות. להלן הנימוקים בעד ונגד משאל עם:

בעד משאל עם	נגד משאל עם
נותן לאזרח הזדמנות להציג את עמדתו בנושאים חשובים.	יש סכנה לעריצות הרוב. כלומר, רוב האזרחים יקבלו החלטה הפוגעת בזכויות המיעוט הבסיסיות. לעומת נבחר הציבור שאמורים לפעול בדרך של פשרה.
מבטא באופן אמיתי וישיר את רצון האזרחים, ובכך מממש את עקרון שלטון העם.	שימוש במשאל פוגע בשיטה הייצוגית אשר לפיה נציגים נבחרים לפרלמנט כדי לקבל החלטות, ולא להעביר את האחריות אל העם. כך נפגע גם מעמד הפרלמנט.
מחזק את הלגיטימיות של החלטת הממשלה אם עמדתה התקבלה.	במשאל נדרשת הכרעה חד משמעית, ואילו דמוקרטיה מבוססת על תרבות של פשרה.
מגביר את ההשתתפות האזרחית ואת האחריות של האזרח, ותורם לחינוך לדמוקרטיה.	היות שהשלטון מנסח את השאלה, קיימת סכנה שהוא ינסח שאלות כדי לתמרן האזרחים לעמדה מסוימת.
משאל עם הוא כלי חשוב במיוחד בנושאים השנויים במחלוקת קשה.	משאל עם עלול להוביל להחרפת מתחים בחברה.

